

Slovenská literatúra a maďarský menšinový literárny život v maďarskom medzivojnovom lexikóne¹

Ivan Halász

HALÁSZ, I.: The Slovak literature and the literature of the Hungarian minority in the interwar Hungarian lexicon

SLOVENSKÁ LITERATÚRA 65, No. 3, p. 198 – 206

Key words: Hungarian lexicon, Slovak literature, translation, stereotypes

The paper deals with two items (entry) of the interwar *Hungarian lexicon for literature*: the first item focused on the Slovak literature, the second item focused on the Hungarian literature in Czechoslovakia. The editor of lexicon was wellknown Hungarian historian of literature, Marcell Benedek. The author of Slovak item was Juraj Podhradský, who was the civil servant of Hungarian public administration with Slovak origin. In spite of the old terminology, from the item about the Slovak literature are missing the Hungarian stereotypes about the Slovaks and Slovak literature.

Kľúčové slová: maďarský lexikón, slovenská literatúra, preklady, stereotypy

Jedným z najznámejších literárnych lexikónov medzivojnového Maďarska bol *Literárny lexikón (Irodalmi Lexikon)*, ktorý vyšiel v roku 1927 v Budapešti.² Jeho redaktorom bol erudovaný literárny historik Marcell Benedek (1885 – 1969), neskorší profesor budapeštianskej univerzity a zostavovateľ veľkého povojnového trojzväzkového maďarského literárneho lexikónu.³ Benedek pochádzal z významnej maďarskej intelektuálnej rodiny so sedmohradskými koreňmi. Na filozofickej fakulte budapeštianskej univerzity vyštudoval germanistiku a maďarský jazyk a literatúru. Pred prvou svetovou vojnou začal učiť na gymnáziu a v pohnutých prvých povojnových rokoch už mal prednášky aj na univerzite. Nakoľko sa však počas revolučných rokov 1918 - 1919 politicky angažoval, ako nespoľahlivý element

1 Realizované s finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín – 2018. Názov projektu: *Južné Slovensko: stereotypy a interetnické spolužitie v literatúre*.

2 *Irodalmi Lexikon*. Red. Benedek, Marcell. Budapest : Győző Andor Kiadása, 1927.

3 *Magyar Irodalmi Lexikon I - III*. Red. Benedek, Marcell. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1963.

musel opustiť školstvo a v medzivojnovom období pracoval ako lektor, redaktor a novinár. Väčšinu tohto obdobia však strávil ako generálny tajomník Celoštátneho zväzu maďarských vydavateľov. Ku koncu druhej svetovej vojny sa s rodinou skrýval v Sedmohradsku. Po roku 1945 začal učiť na univerzite v Kluži. Po návraťte do Budapešti sa stal univerzitným pedagógom a zostavovateľom dôležitých lexikónov. Určitý čas bol aktívny aj v slobodomurárskom hnutí.⁴

Už z tohto krátkeho životopisu vyplýva, že Benedek síce nepatrí medzi oficiálnych prominentov maďarského medzivojnového režimu, tvoril však súčasť literárne vzdelanej a svetu otvorenej budapeštianskej duchovnej elity. Nielen jeho predkovia, ale i potomkovia tvorili a dodnes tvoria súčasť maďarského kultúrneho establishmentu. O jeho pozícii v rámci vtedajšieho literárneho života svedčí zoznam autorov, ktorí mu pomáhali napísať a zostaviť *Literárny lexikón*. Medzi nimi možno nájsť také veľičiny prozápadne a urbánne orientovanej vtedajšej maďarskej literatúry, akými boli spisovateľ Mihály Babits, spisovateľ a literárny vedec Antal Szerb, Aladár Schöpflin alebo Andor Németh. Heslá pre lexikón napísal aj významný orientalista Gyula Germanus.

Benedekov *Literárny lexikón* sa deklarovane snažil byť iným než ostatné podobné publikácie v tej dobe. Redaktor to naznačil v krátkom úvode na začiatku knihy. Redaktor a štáb autorov totiž nechceli vytvoriť taký lexikón, ktorý by bol vhodný len na vyhľadanie dôležitých dát zo života jednotlivých spisovateľov, resp. na vyhľadávanie názvov ich diel. Naopak, otvorene sa prihlásili k tomu, že jednotlivé pojmy a spisovateľov chceli čitateľom priblížiť skôr vo forme menšej zhustenej eseje alebo kritiky, ktorá by obsahovala aj ideové a estetické postrehy. Z tohto dôvodu sa nebáli ani určitej subjektivity. Svojich čitateľov chceli predovšetkým orientovať v množstve informácií o svetovej a maďarskej literatúre. Okrem toho im chceli pomocou uvedenia najdôležitejších bibliografických údajov poskytnúť aj oporné body pre ďalšie štúdium.⁵

S prezentáciou slovenskej literatúry a jej jednotlivých predstaviteľov v *Literárnom lexikóne* Benedekovi pomohol Juraj Podhradský alebo už skôr György Podhradszky (1889 – 1972), ktorý bol pomerne známou postavou budapeštianskeho slovenského života v prvých desaťročiach 20. storočia. Podhradský/Podhradszky v období dualizmu pôsobil najprv ako etnograf Maďarského národného múzea, potom ako redaktor prouhorsky orientovaných (t. j. v uhorskom vlastneckom duchu vydávaných) *Slovenských novín*. V medzivojnovom období sa postupne stal odborníkom nového režimu na slovenskú otázku a v druhej polovici tridsiatych rokov dokonca pôsobil ako vedúci národnostného oddelenia úradu ministerského predsedu. Po druhej svetovej vojne žil v úzadí a aktívny bol hlavne v rámci evanjelickej cirkvi.

Heslo o slovenskej literatúre Podhradszky spracoval na základe vtedy dostupnej najaktuálnejšej slovenskej literárnej histórie, ktorú na konci príspevku aj odporučil svojim čitateľom. Išlo o dve publikácie – o *Dejiny literatúry slovenskej* od Jaroslava Vlčka vydané v roku 1890 a 1923, ako aj o *Prehľad dejín slovenskej*

4 <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC00523/01513.htm>.

5 Tamže, Úvod.

200 *literatúry* od Štefana Krčméryho vydané v roku 1921. Posledne menovanému literárnemu vedcovi je v lexikone dokonca venované samostatné heslo, v ktorom sa spomínajú aj jeho vedecké zásluhy.

Napriek tomu, že sa text opiera o vtedajšie slovenské pramene, názov konkrétneho hesla o slovenskej literatúre však ešte používal starú maďarskú terminológiu – čiže v maďarčine nepoužíval slovné spojenie *Szlovák irodalom*, ale *Tót irodalom*. Zaujímavé pritom je, že lexikón na 1114. strane spomenul pojem *Szlovák irodalom*, ale hneď ho doplnil o odkaz, že tejto otázke sa venuje pod heslom *Tót irodalom*. Autor a zostavovateľ lexikónu si teda už uvedomovali, že Slováci na svoje označenie používajú iný termín, ktorý nebol neznámy ani v maďarskom jazyku, napriek tomu však ešte stále zotrvali pri starom označení Slovákov ako Tótov. Staré – čoraz viac pejoratívne – výrazy na označenie Rumunov, Slovincov a Srbov však už nepoužívali. V lexikóne sa preto nespomína pojem *Oláh, Vend* a *Rác*. Len v prípade Slovákov zachovali výraz *Tót*, hoci si už v maďarčine mnohí vedci a publicisti boli vedomí aj existencie výrazu „szlovák.“

V tomto kontexte je otázne, kto bol vlastne pôvodcom používanej terminológie – redaktor lexikónu alebo autor hesla? Pravdepodobne išlo skôr o autora hesla a redaktor sa mu asi len prispôbil. Podhradszky bol vtedy už etablovaným odborníkom medzivojnového maďarského režimu na slovenskú otázku, kultúru a históriu. Hoci výraz *Tót* mal v maďarskom jazyku hlboké korene a v období dualizmu nadobúdala čoraz viac pejoratívny charakter, treba si uvedomiť, že až do konca Uhorska bol považovaný za oficiálny pojem označujúci jednu z národností krajiny. Používal sa teda aj v odbornej spisbe a to bez posmešného alebo inak pejoratívneho podtextu.⁶ Tento výraz dokonca o niekoľko rokov prežil zánik starého Uhorska, o čom svedčí práve terminológia aktuálne analyzovaného lexikónu. Podobne aj najrozsiahljší a najautoritatívnejší medzivojnový maďarský *Révaiho veľký lexikón (Révai Nagy Lexikona)* vo svojom 18. zväzku obsahoval dve heslá používajúce túto terminológiu. Išlo o heslo *Slovenský jazyk a literatúra (Tót nyelv és irodalom)* a o heslo *Tótok (Slováci)*. Podľa posledného hesla Slováci obývajú Hornú zem tisícročného Uhorska, ktorá sa podľa autora „aktuálne“ nazýva Slovenskom, ktoré aj v maďarčine označil pojmom „Slovensko“. Obe heslá vychádzali z teórie o relatívnej mladosti slovenskej literatúry, ktorej vek odhadovali na 70 rokov. Okrem toho spochybňovali kontinuitu veľkomoravského obdobia a moderných slovenských dejín, resp. práve naopak zdôrazňovali blízkosť slovenského a maďarského folklóru, ľudovej slovesnosti a čiastočne aj jazykovej mentality. Slovákov videli ako národ, ktorý žije v relatívne neúrodných oblastiach Uhorska a živí sa poľnohospodárstvom a chovom dobytká.⁷ V maďarskej spisbe pred rokom 1918⁸

6 O kontexte tohto slova pozri WLACHOVSKÝ, Karol: Slovo *tót* v historickom, jazykovom a literárnom kontexte. In: *Maďarsko-slovenské terminologické otázky*. Ed. Ábrahám, Barna. Piliška Čaba – Ostrihom: KUPP FF – Výskumná skupina strednej Európy Sv. Vojtecha, 2008, s. 53 – 58.

7 *Révai Nagy Lexikona. XVIII. kötet*. Budapest, 1925, s. 388 – 389.

8 Z hľadiska slovenskej literatúry bola jednou takouto publikáciou útlá knižka GÁSPÁR, Imre: *Hazánk tót népe* (A tót nép, a tót költészet) Tettey Nándor és társa. Budapest, 1879. Išlo o jedno z prvých spracovaní dejín slovenskej literatúry a kultúry z pera dobového maďarského autora, ktoré sa dokonca snažilo byť netendenčným a snažilo sa argumentovať v prospech lojálnosti väčšiny Slovákov v Uhorsku. „Panslávov“ považovalo len za menšinu medzi Slovákmí. Autor tohto diela napríklad rozlišoval „proslavanské“ dielo Jána Kollára od „slovenskej literatúry“ Andreja Sládkoviča.

bolo inak pomerne obvyklé rozlišovať nespokojných „panslávov a národnostných buričov,“ ktorí požadovali federalizáciu krajiny, nesúhlasili s jej územnou integritou a hľadali spojencov v zahraničí, od bohobojných, umiernených, pokojných Slovákov, ktorí boli vždy verní svojej uhorskej vlasti.⁹

Autorom citovaného hesla bol mimochodom ďalší významný „úradný Slovak“ horthyovského obdobia Adolf Pechány (1859 – 1942). Pechány pochádzal z Ilavy v Trenčianskej stolici zo slovenskej katolíckej sedliackej rodiny. Po budapeštianskych štúdiách pôsobil najprv ako stredoškolský pedagóg a publicista. Od roku 1897 bol šéfredaktorom už spomínaných vlasteneckých *Slovenských novín*, ktoré financovala uhorská vláda. Od roku 1908 začal pracovať ako slovanský referent tlačového oddelenia budapeštianskej vlády. Vládnym úradníkom zostal aj po rozpade monarchie. Od roku 1921 až do roku 1941 bol maďarským kráľovským komisárom pre slovensky hovoriacich obyvateľov Maďarska – bol teda asi najvyššie postaveným vládnym odborníkom medzivojnového obdobia zodpovedným za „slovenskú otázku“.¹⁰

Napriek zastaranej terminológii sa *Literárny lexikón* zapodieval slovenskou literatúrou už ako so samostatnou zahraničnou literatúrou, ktorej zostavovateľ publikácie celkovo venoval veľkú pozornosť. Najväčší priestor sa ušiel veľkým európskym literatúram, ale viac-menej primeranú pozornosť venovali redaktori aj stredoeurópskym národným literatúram. Výrečný je hlavne počet strán, ktoré Benedek a jeho spolupracovníci venovali jednotlivým národným literatúram. Francúzska literatúra, ktorá bola osobitne blízka srdcu šéfredaktora Benedeka, dostala obdivuhodných 26 strán. Talianska literatúra dostala 21 strán, teda len o niečo menej než francúzska. Prezentácii pomerne vzdialenej a exotickej japonskej literatúry zostavovatelia lexikónu venovali viac ako 14 strán. Menšiu pozornosť dostala švédka a turecká literatúra – švédskej venovali 5 strán, tureckej 8 strán. Heslá o českej a poľskej literatúre mali obe viac ako 3 strany, rumunskej literatúre sa však ušla už menšia pozornosť – čiže menej ako 3 strany. Naopak, spoločné heslo o srbsko-chorvátskej literatúre malo spolu 6 strán. Zaujímavé je, že slovinská literatúra (*Szloven irodalom*) dostala síce vlastné heslo, avšak s minimálnym obsahom. Spolu jej zostavovatelia venovali len štvrt strany. Ešte aj literatúra lužických Srbov (*Szorb irodalom*) dostala väčšiu pozornosť – polovicu jednej strany.

V tomto kontexte treba interpretovať aj dve strany (1147 – 1148), ktoré lexikón venoval slovenskej literatúre. Ide teda o rozsah, ktorý viac-menej zodpovedá pozornosti venovanej stredoeurópskym literatúram. Napriek stereotypnému používaniu výrazu Tót na označenie celého hesla nemožno povedať, že by jeho obsah bol znevažujúci alebo stereotypne ladený. Začiatky slovenskej literatúry

9 Určitým spôsobom stereotypné názory na Slovákov podporili aj niektorí slovenskí autori. Daniel Bachát-Dumný napríklad vo svojej inauguračnej reči, ktorá odznela pri príležitosti jeho zvolenia za člena prestížnej Kisfaludyho (literárnej) spoločnosti v roku 1879 zdôraznil, že dejiny slovenskej literatúry sú dejinami „skromného a literárne ešte len dozrievajúceho slovenského ľudu“. Pozri BACHÁT, Dániel: *Szládkovics András „Detvan” czimü költeményéről*. A Kisfaludy-társaság évlapjai. Új folyam. 15. kötet. 1879/1880. Budapest, 1881. Bachát vyzdvihoval vo svojej prednáške, že mierumilovní Slováci nie sú bojovným národom, radšej majú domáce pokojné prostredie, ktoré neradi opúšťajú.

10 Podrobnejšie o jeho živote pozri ÁBRAHÁM, Barna: Pechány Adolf életrajza. In: PECHÁNY, Adolf: *A magyarországi tótok*. Miskolc: Felsőmagyarország Kiadó, 2000, s. 253 – 254.

202 autor hesla hľadal v 16. storočí, odkedy podľa neho možno hovoriť o slovenských spevoch v kronikách. O Veľkej Morave autor spomenul len toľko, že vtedy sa Slováci oboznámili s kresťanstvom a kresťanskou kultúrou. Prvý autor, ktorého meno spomenul, bol Mikuláš Tomáši z obdobia protireformácie. Podľa textu citovaného hesla sa jazyk Tomášiho polemického náboženského spisu z roku 1691 najviac priblížil čistému slovenskému jazyku. Slovakizáciu vtedy dominantného literárneho jazyka Slovákov (teda bibličtiny) autor hesla vyzdvihol aj v prípade Alexandra Máčaya v jeho diele z roku 1718 a potom ešte viac v prípade Hugolína Gavloviča.¹¹

Heslo o slovenskej literatúre venovalo pomerne veľkú pozornosť otázke literárneho a spisovného jazyka, a to už aj pred vystúpením Antona Bernoláka. V jeho prípade vyzdvihuje, že to bol práve on, kto ako prvý povýšil jedno nárečie slovenského ľudového jazyka na literárnu úroveň. Prírodzene, tu sa o niečo neskôr spomína aj vystúpenie štúrovcov, ktorí kodifikáciou stredoslovenského nárečia nakoniec s konečnou platnosťou rozhodli otázku spisovného jazyka. Je zaujímavé a zároveň úplne nelogické, že autor hesla práve v Štúrovom prípade používal maďarskú verziu jeho krstného mena – písal teda o Lajosovi Štúrovi. V prípade všetkých ostatných spomínaných autorov používal pritom ich slovenské krstné mená.

Z autorov klasicistického a preromantického obdobia autor spomenul okrem Bernoláka aj Jozefa Ignáca Bajzu, Juraja Fándlyho a Jána Hollého, ktorého považoval za najväčšieho slovenského básnika tých čias. Ako Slovákov, ktorí sa naďalej pridržiavali slovakizovanej češtiny, resp. bibličtiny označil Podhradszky Bohuslava Tablica, Jura Palkoviča, Pavla Jozefa Šafárika a Jána Kollára, ktorého považoval za apoštola literárneho panslavizmu. Spomedzi slovenských romantikov autor hesla najviac vyzdvihol Andreja Sládkoviča, potom Sama Chalupku, Sama Tomášika, Jána Bottu, Janka Kráľa a Jána Kalinčiaka. Nezabudol ani na Ludovíta Kubániho.

Za najvýraznejšieho autora realistického obdobia autor hesla označil Svetozára Hurbanu Vajanského, ktorý sa snažil opísať spoločenský život slovenskej strednej triedy a pomadařčovanie drobných zemianskych vrstiev. Vo Vajanského prípade Podhradszky vyzdvihol taktiež publicistickú a redaktorskú činnosť, ale vôbec neexponoval Vajanského politické názory. Zaujímavé je aj to, že Vajanského otca, t. j. Jozefa Miloslava Hurban síce lexikon spomenul v krátkom osobitnom hesle, ale v súhrnnom hesle o slovenskej literatúre ho spomenul len v súvislosti s uzákonením spisovnej slovenčiny. Ani v jeho prípade však „nepolitizujúce“ heslo neexponovalo Hurbanove politické názory a postoje. Bol si ich však vedomý, lebo v prípade Mateja Bencúra (Martina Kukučina) autor hesla krátko poznamenal, že do svojich diel – na rozdiel od ostatných slovenských autorov – nemiešal politiku, ktorá podľa neho „v prípade mnohých slovenských spisovateľov kazí celkový umelecký dojem“.

Podhradszky si vysoko cenil dielo Pavla Országha Hviezdoslava, ktoré sa krátko pokúsil zhodnotiť aj po esteticknej a štylistickej stránke. Pre lepšie pochopenie

11 Spomedzi spomínaných autorov *Slovník slovenských spisovateľov* z roku 2005 obsahuje len životopis Alexandra Máčaya. Pozri *Slovník slovenských spisovateľov*. Red. Valér Mikula. Bratislava : Kalligram – Ústav slovenskej literatúry SAV, 2005, s. 357.

ho prirovnával k maďarským básnikom (János Arany, Mihály Vörösmarty). Vyzdvihol ho aj ako prekladateľa *Tragédie človeka* od Imre Madácha. Podhradszského zaujal ešte Janko Jesenský, ktorého považuje síce za trochu dekadentného, pesimistického, ale zároveň elegantného mestského autora. Trúchlivosť a pesimizmus si všimol aj u symbolistu Ivana Krasku, u ktorého cítil Adyho vplyv. Poznal aj Vladimíra Roya. Osobitne ho zaujal Jozef Gregor Tajovský, o čom svedčí aj to, že sám prekladal jeho novely do maďarčiny. Vyšli pod súhrnným názvom *Dedinské historiky (Falusi történetek)*. Jeho drámy však Podhradszky označil za bezvýznamné. Inak mal pocit, že Tajovský je nedocenený autor slovenskej literatúry.

Podhradszky registroval aj dielo Eleny Maróthy-Šoltésovej a Terézie Vansovej, avšak vôbec nespomenul Boženu Slančíkovú-Timravu. Naopak, za jedného z najlepších súdobých autorov považoval Martina Rázusa, u ktorého taktiež cítil silný Adyho vplyv. Autor hesla si v roku 1927 už všimol aj existenciu medzivojnovnej generácie spisovateľov a básnikov (Štefan Krčméry, Ján Smrek, Emil Boleslav Lukáč, Ján Rob Poničan, Jozef Tido Gašpar, Ján Hrušovský). Medzi nimi spomenul aj Ladislava Nádaši-Jégého, ktorý bol však od nich generačne podstatne starší. Heslo spomína aj hlasistov, dokonca väčšinu z nich – bez ohľadu na ich literárne úspechy alebo neúspechy – aj menovalo. Autor hesla vôbec nezaregistroval existenciu programového ľavicového prúdu v slovenskej literatúre. Tu však treba pripomenúť, že tento prúd bol vtedy ešte len v stave zrodu.

V kontexte pomerne krátkeho hesla Podhradszky značnú pozornosť venoval slovenskej prekladovej literatúre z maďarského jazyka. Maďarská literatúra mala totiž bezprostredne veľký vplyv na vývoj slovenskej literatúry. Spomenul však aj preklady slovenských diel do maďarčiny – osobitne vyzdvihol preklady hlavných diel Andreja Sládkoviča a Pavla Országha Hviezdoslava. Trochu netradične v prípade literárneho lexikónu autor spomenul, že jedinú skutočne vedeckú a systematickú zbierku slovenských ľudových piesní zostavil maďarský hudobný skladateľ Béla Bartók, ostatné zbierky sú podľa jeho názoru skôr len amatérskeho charakteru.

Literárny lexikón okrem súhrnného hesla o slovenskej literatúre obsahuje aj heslá o jednotlivých konkrétnych spisovateľoch. Nie všetci autori, ktorých spomenulo súhrnné heslo, však dostali vlastné heslo. Lukáč, Smrek, Gašpar a ostatní začínajúci medzivojnovní autori napríklad nedostali vlastný priestor. Naopak, lexikón venoval pomerne veľkú pozornosť Hviezdoslavovi, Jesenskému, Sládkovičovi, Rázusovi, Tajovskému, Vajanskému i jeho otcovi Hurbanovi. Prirodzene, vlastné heslo tu dostal aj Bernolák, Kollár aj Štúr (v tomto prípade už ako Ludovít). Zaujímavé je, že Elena Maróthy-Šoltésová dostala vlastné heslo, Terézia Vansová však už nie. Samo Tomášik dostal tri riadky, v ktorých sa však spomína len jeho autorstvo hymny *Hej, Slováci*. Svoje heslo dostal Bajza, ale Fándly už nie. Podobne (čiže bez hesla) na tom sú Máčay a Tomáši, čo však až tak neprekvapuje. Prekvapujúcim spôsobom získal v lexikóne ako slovenský spisovateľ samostatné heslo Karol Čecotka (Csecsotka Károly), ktorý je pravdepodobne skoro úplne neznámy pre väčšinu súčasných slovenských čitateľov. Martinský rodák Čecotka sa po budapeštianskych štúdiách stal redaktorom provládnych *Slovenských novín* a neskôr aj populárneho prouhorskeho časopisu *Vlast a svet*. Pre literatúru je zaujímavý predovšetkým ako prekladateľ významných maďarských diel do slovenčiny. Ako jeho originálne dielo lexikón spomenul len zbierku *Šesťsto slovenských piesní*. Nezaujateľ čitateľ sa len ťažko vie ubrániť dojmu, že Čecotka získal vlastné heslo

204 hlavne vďaka svojmu kolegiálnemu vzťahu s ďalším redaktorom *Slovenských novín*, ktorý patril medzi autorov jednotlivých hesiel – čiže s Podhradszkým.¹²

Inou zaujímavosťou *Literárneho lexikónu* Marcella Benedeka je samostatné heslo o maďarskej literatúre na Slovensku (*Szlovenskói magyar irodalom*, s. 1114 – 1115). Tento pojem mohol mať v čase prípravy lexikónu maximálne 8 rokov a vo všeobecnosti bola maďarská literatúra na Slovensku ešte len v procese vzniku. Napriek tomu jej zostavovateľ venoval skoro takú istú pozornosť, ako literatúre slovenskej. Medzi oboma literatúrami nehľadal paralely alebo vzájomné väzby – analyzoval ich teda ako dve úplne samostatné jednotky.

Z textu nevyplýva, kto bol autorom tohto hesla. *Literárny lexikón* vychádzal z toho, že pred prvou svetovou vojnou bola celá maďarská literatúra príliš orientovaná na Budapešť, ktorej dominancia neumožnila posilnenie alternatívnych centier maďarskej kultúry a literatúry. Nechtiac to umožnili až štátoprávne zmeny, ku ktorým došlo po prvej svetovej vojne. Časť Maďarov sa dostala pod národnostne cudziu vládu (z ich pohľadu do zahraničia), čo ich prinútilo, aby sa literárne vyvíjali nielen samostatnejšie, ale aj intenzívnejšie. To platí aj o maďarskej menšine v novom Československu, ktorej počet autor hesla odhadol na jeden milión osôb.

Po ťažkých začiatkoch v prvých rokoch existencie prvej republiky autor videl nádej na postupné zlepšenie situácie. Maďarská literatúra na Slovensku podľa neho pozostávala z troch komponentov. Prvý komponent tvorili autori, ktorí sa pred prevratom venovali literatúre len okrajovo popri svojom občianskom povolaní. Nakoľko však po roku 1918 väčšinou stratili svoje zamestnanie v štátnej správe a verejnej sfére, zostalo im viac času na literatúru. Druhý komponent predstavovala mladá začínajúca generácia autorov, ktorých medzištátna hranica odrezala od centra maďarského literárneho života v Pešti. Tretí komponent zase pozostával z príslušníkov maďarskej emigrácie, ktorí pre svoje aktivity počas októbrovej revolúcie v Budapešti a pre podporu Maďarskej republiky rád museli opustiť Maďarsko a usadili sa v maďarskom prostredí južného Slovenska.

Najmenej výraznú úlohu vo vývoji miestnej literatúry zohrala práve posledne menovaná skupina. O to viac sa zaktivizovala – povedané slovami autora hesla – skupina autorov, ktorí sa z diletantov (pravdepodobne tu myslel na amatérov a ochotníkov) transformovali na skutočných spisovateľov. Práve im pripadla trochu nevďačná, ale o to ťažšia úloha vybudovať od základu maďarskú literatúru na Slovensku. Pomáhali im v tom aj kultúrne referáty vtedajších maďarských politických strán na Slovensku a hlavne *Kazinczyho spoločnosť* v Košiciach. Okrem tejto spoločnosti sa maďarský literárny život na Slovensku pokúšal organizovať ešte *Jókaiho spolok* v Komárne a *Toldyho kruh* v Bratislave. V prvých rokoch republiky došlo aj k pokusom vydávať špecializované literárne časopisy (*Tavasza* a *Új Élet*), tieto však po niekoľkých číslach väčšinou zanikli.

Paradoxne rozvoju vlastného literárneho štýlu podľa autora hesla prospel aj nedostatok prílivu maďarských novín a časopisov z medzivojnového Maďarska

12 Podľa *Biografického lexikónu Slovenska II.* (Martin : SNK – NBU, 2004) bol Karol Čečetka (1867 – 1944) okrem iného aj zostavovateľom antológie slovenských básnikov od Jána Hollého po Pavla Országha Hviezdoslava, zberateľom povestí a okrem prekladania z maďarčiny sa venoval aj prekladaniu z francúzštiny, taliančiny, poľštiny a ruštiny. V medzivojnovom období (1918 – 1935) Čečetka taktiež pôsobil ako český a slovenský tlačový referent maďarského ministerstva zahraničných vecí.

do Československa. Tamojšia maďarská komunita si preto musela vytvoriť vlastnú novinovú a časopiseckú infraštruktúru. Vtedy v Bratislave a Košiciach totiž ešte vychádzali dva denníky a okrem toho jedným maďarským denníkom disponovala aj Praha. Väčšinou mali tieto orgány aj svoje literárne rubriky a prílohy.

Lexikón považoval za najvýznamnejšieho maďarského lyrika na Slovensku básnika László Mécsa, v ktorého diele videl výrazné hornozemské štýlové prvky. Okrem neho spomenul ešte nasledujúcich autorov-básnikov: Dezső Győry, Sándor Földes, János Darvas, Marcell Jankovics, László Ölvedi, Ernő Sebesi, Gyula Merényi, Boris B. Palotai, Erzsébet Szenes, Menyhért Simon. Spomedzi prozaikov vyzdvihol autorov ako Viktor Egri, Mihály Tamás, István Darkó, István Farkas, Gábor Herczeg, Olga Jaczkó. Dráma si podľa hesla na Slovensku ešte nenašla výraznejšieho maďarského predstaviteľa. Napriek tomu v súvislosti s ňou autor spomenul tieto mená: Ferenc Sziklay, Zoltán Vécsey, Illés Kaczér, Imre Sándor, Gyula Merényi a Ernő Sebesi. Časť týchto mien je v súčasnosti viac-menej zabudnutá.

Pravdepodobne práve táto časť lexikonu zapríčinila jednu z negatívnych kritik, ktoré *Literárny lexikón* dostal v prestížnom budapeštianskom literárnom časopise *Nyugat (Západ)*. Autor kritiky Aladár Komlós (1892 – 1980) v 23. čísle časopisu *Nyugat* z roku 1926 celému *Literárnemu lexikónu* vyčítal prílišnú zábudlivosť a nesystematickosť na jednej strane a nedostatok selekcie na strane druhej. Osobitne to podľa kritika platilo o hesle venovanému maďarskej literatúre na Slovensku, ktorú považoval za prehnanú a neobjektívnu. Podľa kritika v lexikóne totiž ako veľkí básnici a dramatici účinkovali autori, ktorí by sa v Maďarsku nedostali ani do blízkosti podobného lexikónu. Komlós nikde nevidel ani diela práve vymenovaných dramatikov. Z tejto neobjektívnosti však Komlós vinil hlavne autora samotného hesla o maďarskej literatúre na Slovensku, ktorého však nemenoval. Heslu o slovenskej (ani inej inonárodnej zahraničnej) literatúre sa kritika vôbec nevenovala. Reakcie boli teda nasmerované do vnútorných radov maďarskej literatúry.

Samotný Komlós síce pochádzal z územia Slovenska, narodil sa v Dolnej Strehovej, strednú školu absolvoval v Lučenci a do roku 1920 učil v Košiciach. Potom však postupne ťažisko svojej činnosti preniesol do Maďarska, kde sa stal jedným z najerudovanejších literárnych kritikov a vedcov z okruhu časopisu *Nyugat*. Sám taktiež písal básne. V Budapešti pôsobil ako pedagóg židovského gymnázia a po druhej svetovej vojne, resp. nástupe komunizmu ako vedecký pracovník Maďarskej akadémie vied.¹³

Literárny lexikón pod redakciou Marcella Benedeka napriek dobe svojho vzniku okrem používania už zastaraného etnonyma Tót neobsahuje väčšie stereotypy o slovenskej literatúre. Navzdory tomu, že autorom väčšiny hesiel o slovenskej literatúre bol publicista a neskôr úradník medzivojnového maďarského režimu (hoci aj slovenského pôvodu), väčšina „slovenských“ predsudkov vtedajšej (po-triansonskej) maďarskej verejnosti tu chýba. Pravda, heslo sa úplne vyhyba faktu, že moderná slovenská literatúra v Uhorsku sa formovala v protiklade k asimilačnej politike rozličných odtiňov maďarského liberalizmu 19. a 20. storočia. Lexikón v zásade nepolitizuje, snaží sa skôr o faktografické údaje a krátke tematické alebo

13 *Magyar Eletrajzi Lexikon*, dostupné na: <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/k-760F2/komlos-aladar-7654F/>.

206 estetické hodnotenie jednotlivých autorov. Rozsah hesla o slovenskej literatúre viac-menej zodpovedá pozornosti, ktorú lexikón venoval stredo- a východoeurópskym literatúram. Prirodzene, aj v tomto prípade existovala určitá selektívnosť a nesystematickosť, hoci treba povedať, že Podhradzsky okrem Timravy spomenul takmer všetkých autorov tých čias, o ktorých sa slovenské deti dodnes učia na základných a stredných školách. To však vôbec neprekvapuje, lebo základným zdrojom jeho informácií boli vtedy dostupné a relatívne moderne koncipované dejiny slovenskej literatúry od Jaroslava Vlčka a Štefana Krčméryho.

Literatúra

- ABRAHÁM, Barna: Pechány Adolf életrajza. In: PECHÁNY, Adolf: *A magyarországi tótok*. Miskolc : Felsőmagyarország Kiadó, 2000, s. 253 – 254.
- BACHÁT, Dániel: *Szládkovics András „Detvan” című költeményéről*. A Kisfaludy-társaság évtapjai. Új folyam. 15. kötet. 1879/1880. Budapest, 1881.
- Biografického lexikónu Slovenska II*. Martin : SNK – NBU, 2004.
- GÁSPÁR, Imre: *Hazánk tót népe* (A tót nép, a tót költészet) Tettey Nándor és társa. Budapest, 1879.
- Irodalmi Lexikon*. Red. Benedek, Marcell. Budapest : Győző Andor Kiadása, 1927.
- Magyar Eletrajzi Lexikon*, dostupné na: <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/k-760F2/komlos-aladar-7654F/>.
- Magyar Irodalmi Lexikon I – III*. Red. Benedek, Marcell. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1963.
- Révai Nagy Lexikona. XVIII. kötet*. Budapest, 1925.
- Slovník slovenských spisovateľov*. Red. Valér Mikula. Bratislava : Kalligram – Ústav slovenskej literatúry SAV, 2005.
- WLACHOVSKÝ, Karol: Slovo tót v historickom, jazykovom a literárnom kontexte. In: *Maďarsko-slovenské terminologické otázky*. Ed. Ábrahám, Barna. Pilišíska Čaba – Ostrihom : KUPP FF – Výskumná skupina strednej Európy Sv. Vojtecha, 2008, s. 53 – 58.

Doc. Dr. Ivan Halász, PhD.
 Katedra slovenského jazyka
 a literatúry
 Pedagogická fakulta Univerzity
 J. Selyeho
 Bratislavská cesta 3322
 94501 Komárno
 Slovenská republika
 e-mail: Halasz.Ivan@tk.mta.hu